

Interventie

So-Cool

Erkenning

Erkend door deelcommissie Justitiële interventies

Datum: 13 maart 2019

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Rahder & Jongepier (6 februari 2019).

Justitieinterventies.nl: beschrijving So-Cool. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, Movisie en Trimbos instituut. Gedownload van www.justitieinterventies.nl.

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal.....	4
Onderbouwing.....	5
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
Beschrijving interventie.....	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel.....	7
1.3 Aanpak.....	8
2. Uitvoering	12
3. Onderbouwing.....	16
4. Onderzoek.....	27
4.1 Onderzoek naar de uitvoering	27
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten	28
5. Samenvatting Werkzame elementen	29
6. Aangehaalde literatuur	30

Samenvatting

So-Cool is een leerstraf bedoeld voor jongeren van 12 tot 23 jaar met een IQ tussen de 50 en 85, die delicten hebben gepleegd en tekorten hebben in sociale probleemoplossingsvaardigheden. So-Cool is een kortdurende, individuele interventie met als doel het vergroten van sociale vaardigheden, sociale probleemoplossing en het zelfvertrouwen van jongeren om daarmee de kans op recidive te verminderen. Daarnaast richt de interventie zich op het vergroten van sociale steun. De training bestaat afhankelijk van de in te zetten variant uit 17 of 23 bijeenkomsten van 75 minuten. 3 of 4 praktijkbijeenkomsten van 120 minuten maakt hier ook onderdeel van uit. Daarnaast is er een nazorgtraject dat bestaat uit één boostersessie en 6 follow-up contacten.

Doelgroep

So-Cool is bedoeld voor jongeren van 12 tot 23 jaar met een IQ tussen de 50 en 85 met tekorten in sociale probleemoplossingsvaardigheden en die één of meerdere delicten hebben gepleegd. De training wordt in het kader van een leerstraf opgelegd.

De intermediaire doelgroep waarop So-Cool zich richt, bestaat uit de ouders/opvoeders van de jongere en buddy's (steunfiguren voor de jongere).

Doel

So-Cool heeft als hoofddoel het verminderen van de kans op recidive bij delinquente jongeren met een licht verstandelijke beperking.

Aanpak

So-Cool is een individuele training die wordt opgelegd voor 17 (regulier) of 23 (verlengd) bijeenkomsten.

So-Cool bestaat uit:

1. Startbijeenkomsten: kennismaking, dagelijkse routine interview, wensen jongere en ouders en invullen meerdere vragenlijsten (vier bijeenkomsten).
2. Planbijeenkomst: kennismaking met de buddy en bespreking van het trainingsplan (één bijeenkomst)
3. Trainingsbijeenkomsten: werken aan vaardigheidstekorten (negen of 15 bijeenkomsten).
4. Evaluatie: tussen –en eindevaluatie: invullen van vragenlijsten en presentatie resultaten (drie bijeenkomsten).
5. Nazorg traject: aan het eind van het traject vindt er één boostersessie plaats en zes follow-up contacten.

Materiaal

Voor de uitvoering van de So-Cool training zijn vijf handleidingen beschikbaar: een programmahandleiding voor trainers, een theoriehandleiding, opleidingshandleiding, managementhandleiding en beoordelings- en evaluatiehandleiding voor opleiders.

Naar aanleiding van een procesevaluatie in 2016 heeft doorontwikkeling plaatsgevonden. Als resultaat daarvan zijn aanvullend beschikbaar: een aangepaste beschrijving van de criteria voor de doelgroep en een oplegger bij de programmahandleiding met verdiepende informatie en opdrachten over een aantal thema's, namelijk seksueel grensoverschrijdend gedrag, risicovol middelengebruik en betrekken van het netwerk. Hiermee zijn de trainers beter toegerust om de gesprekken hierover met de jongere aan te gaan.

Onderbouwing

Bij jongeren die voor So-Cool in aanmerking komen is sprake van o.a tekorten in de sociale probleemoplossingsvaardigheden, als gevolg van hun licht verstandelijke beperking (LVB). Geschat wordt dat 15,7% van de Nederlandse jongeren een IQ heeft tussen de 50 en 85. Uit Nederlands onderzoek blijkt ook dat 10-20% van de jongeren met een LVB antisociaal of delinquent gedrag vertoont, dat is vaker dan hun niet-LVB leeftijdsgenoten (Douma, Dekker, de Ruiter, Tick & Koot, 2007). Daarnaast is er overeenstemming dat deze jongeren met een LVB binnen het justitiële systeem zijn oververtegenwoordigd (Boertjes & Lever, 2007; Teeuwen, 2012; Stoll, Bruinsma & Konijn, 2004).

Onderzoek toont tevens aan dat het trainen van de sociale informatieverwerking de sociale probleemoplossende vaardigheden verbetert (O'Reilly, Lancioni, Sigafos, Green, et al., 2004; O'Reilly, Lancioni, Sigafos, O'Donoghue, et al., 2004) en dat agressief gedrag bij personen met een LVB afneemt (Taylor, Novaco, Gilmer & Robertson, 2004). Er is bewijs dat het aanpassen van de sociale informatieverwerking kan leiden tot vermindering van antisociaal gedrag (Guerra & Slaby, 1990; Hudley & Graham, 1993). Daarom richt So-Cool zich op het versterken van probleemoplossingsvaardigheden en sociale vaardigheden die een rol hebben gespeeld bij het delict.

Onderzoek

Er is een procesevaluatie (Buysse, Abraham & Scherders, 2016) uitgevoerd waarin de haalbaarheid voor een doeltreffendheids-en effectstudie onderzocht is. Het merendeel van de werkzame elementen wordt in voldoende mate uitgevoerd conform de handleiding. Uit de evaluatie blijkt dat de groep jeugdigen die in So-Cool is ingestroomd ruimer is dan de beoogde doelgroep, zoals deze op grond van de beschrijving van de doelgroep in de handleiding is geoperationaliseerd naar indicatiecriteria ten behoeve van het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ). In het onderzoek is beschreven dat een zwaardere groep jeugdigen instroomt.

Deze zwaardere groep lijkt voor een deel te verklaren door een aanpassing in de operationalisatie van de doelgroep t.b.v. het LIJ en verdient daarom enige nuancering. Door een wijziging in het LIJ is het algemeen recidiverisico (ARR) alleen gebaseerd op statische gegevens. Voor de advisering van interventies, waaronder de leerstraf So-Cool, zijn vooral de dynamische criminogene factoren van belang, het dynamisch risicoprofiel (DRP). Daarom is nu in het LIJ opgenomen: ARR en/of DRP. Uitgaande van deze nieuwe operationalisatie, behoort een deel van de benoemde zwaardere ingestroomde groep ook tot de doelgroep van So-Cool.

1. Uitgebreide beschrijving

Beschrijving interventie

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

So-Cool is bedoeld voor jongeren van 12 tot 23 jaar met een IQ tussen de 50 en 85 met tekorten in sociale probleemoplossingsvaardigheden en die één of meerdere delicten hebben gepleegd. De training wordt in het kader van een leerstraf opgelegd.

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroep waarop So-Cool zich richt, bestaat uit de ouders/opvoeders van de jongere en een of meer buddy's (vertrouwensfiguren voor de jongere).

Selectie van doelgroepen

Wanneer een jongere een delict heeft begaan komt hij bij de Raad voor de Kinderbescherming in contact met de raadsonderzoeker, die verantwoordelijk is voor de advisering naar So-Cool. De raadsonderzoeker neemt het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ) af. Dit is een systeem waarmee gestructureerd gegevens verzameld worden over jongeren die een strafbaar feit hebben gepleegd. Het systeem berekent het dynamisch risicoprofiel (DRP) op basis van aanwezige beschermende factoren en risicofactoren en eventuele zorgsignalen. Het LIJ geeft op basis van de scores op ARR, DRP en domeinen suggesties voor interventies die mogelijk geschikt zijn voor de jongere om het risico op herhaling te verminderen.

Daarbij maakt de raadsonderzoeker in gesprekken met de jongere en zijn ouders/verzorgers een eigen inschatting aan de hand van onderstaande indicatiecriteria. Criteria 1 en 3 komen voort uit het LIJ, indien criterium 2 niet bekend is, zal door de raadsonderzoeker een inschatting gemaakt worden o.b.v. beschikbare informatie.

Indicatiecriteria¹:

1. ARR en/of DRP 'midden' EN
2. IQ tussen de 50 en 85 EN
3. Tekorten in de sociale probleemoplossingsvaardigheden (risico op LIJ domein vaardigheden is 'midden').

Reguliere versus verlengde variant

Afhankelijk van de ernst van de tekorten in de sociale probleemoplossingsvaardigheden, komt een jongere in aanmerking voor de Reguliere So-Cool of de Verlengde variant So-Cool. Meer tekorten op het gebied van de sociale probleemoplossingsvaardigheden geven een indicatie voor de Verlengde variant. Dit geldt ook indien de jongere wat betreft leervermogen onvoldoende van de reguliere variant kan profiteren.

So-Cool Reguliere variant

Een score van 13 t/m 20 punten op LIJ domein Vaardigheden en een IQ tussen de 70 en 85, of voldoende leervermogen.

So-Cool Verlengde variant

¹ Door een wijziging in het LIJ is het algemeen recidiverisico (ARR) alleen gebaseerd op statische gegevens. Voor de advisering van interventies, waaronder de leerstraf So-Cool, zijn vooral de dynamische criminogene factoren van belang, het dynamisch risicoprofiel (DRP).

Een score van 21 t/m 54 punten op het LLJ domein Vaardigheden *en/of* een IQ tussen de 50 en 70 *of* een beperkt leervermogen.

Contra indicaties:

- IQ < 50;
- IQ ≥ 85;
- Jongeren waarbij de situatie maakt dat zij niet kunnen profiteren van de training door het problematisch functioneren op **teveel** gebieden;
- Ernstige psychiatrische gedragsstoornissen die één-op-één-contact met een trainer onmogelijk maken en/of het leren in de weg staat;
- Ernstige verslavingsproblematiek die één-op-één-contact met een trainer onmogelijk maakt en/of het leren in de weg staat (dit blijkt uit een **hoge score** op het domein Alcohol- en drugsgebruik en gokken);
- Ernstige agressieproblematiek (dit blijkt uit een hoge score op het domein Agressie);
- Er is geen opvoeder of andere volwassene die de jongere kan stimuleren deel te nemen;
- Deelname is niet mogelijk omdat de jongere geen vaste woon- of verblijfplaats heeft;
- De jongere spreekt onvoldoende Nederlands;
- Deelname is niet zinvol omdat de jongere dezelfde of een andere intensievere training al eerder gevolgd heeft;
- De jongere is niet bereid tot deelname;
- J-SOAP score (Juvenile Sex Offender Assessment Protocol) midden of hoog;
- Jongeren met een zedendelict waarbij sprake is van eerder seksueel grensoverschrijdend gedrag (m.u.v. sexting).

Betrokkenheid doelgroep

Na iedere So-Cool training wordt naar de mening van de jongere gevraagd met behulp van een feedbackformulier met schaalvragen, wat hij geleerd heeft van So- Cool en in hoeverre de training geholpen heeft. De trainer heeft een belangrijke taak om de jongere hierbij te helpen om dit te formuleren. Als daar aanleiding toe is, wordt n.a.v. de evaluaties actie ondernomen.

1.2 Doel

Hoofddoel

So-Cool heeft als hoofddoel het verminderen van de kans op recidive bij delinquente jongeren met een licht verstandelijke beperking.

Subdoelen

De subdoelen zijn in vier clusters onder te verdelen.

1. Verbetering van de sociale probleemoplossing
 - Het verwerken en interpreteren van informatie in sociale situaties is verbeterd
 - Het herkennen van emoties bij zichzelf en anderen is verbeterd
 - Het herkennen van positieve en negatieve gedachten is verbeterd
 - De jongere heeft geleerd helpende gedachten te formuleren
 - De jongere heeft geleerd alternatieve (assertieve) oplossingen te bedenken
2. Verbetering van de sociale vaardigheden
 - De jongere is beter in staat weerstand bieden en om te gaan met groepsdruk
 - De jongere is beter in staat zijn impulsen te beheersen
 - De jongere is beter in staat assertief gedrag toe te passen zoals: luisteren naar anderen, hulp vragen, rustig blijven, nee zeggen, omgaan met verlies, conflicten oplossen
3. Toename van zelfvertrouwen
 - Het inzicht van de jongere in de eigen kwaliteiten is verbeterd

- Zelfacceptatie is verbeterd
 - De jongere is beter in staat op te komen voor zichzelf
4. Vergroting van sociale steun
- De jongere heeft steun van ouders/opvoeders en van een of meer vertrouwenspersonen (buddy's)

De subdoelen worden in een voor-en nameting gemeten met behulp van de Sociale Informatie Verwerkings Test Justitie (SIVT Justitie), vragenlijst Problemen bij Sociale Situaties Adolescentversie (TOPS-A) en Competentie Belevingsschaal voor Adolescenten (CBSA).

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Er kunnen twee versies van So-Cool worden opgelegd door de rechter: **de reguliere variant** (17 bijeenkomsten, exclusief de boostersessie en de follow-up contacten) en **de verlengde variant** (23 bijeenkomsten, exclusief de boostersessie en de follow-up contacten).

De verlengde variant verschilt van de reguliere variant doordat er meer trainingsbijeenkomsten zijn. Hierdoor kan de inhoud van het programma aangepast worden aan jongeren die beperkter leerbaar zijn. De verlengde variant wordt opgelegd wanneer uit het raadsonderzoek naar voren komt dat de jongere meer vaardigheidstekorten heeft. Het verschil tussen beide varianten is in totaal zes trainingsbijeenkomsten (5 trainingsbijeenkomsten en 1 praktijkbijeenkomst).

Een So-Cool bijeenkomst vindt wekelijks plaats en duurt standaard 75 minuten. Alleen de praktijkbijeenkomsten duren 120 minuten, omdat er ook reistijd nodig is om naar de locatie van de praktijkbijeenkomst te komen (de feitelijke trainingstijd blijft 75 minuten).

In de training werkt de trainer nauw samen met de coördinator taakstraffen en de supervisor. Daarnaast betreft de trainer de ouder(s)/verzorger(s), een of meer vertrouwenspersonen van de jongere (buddy's) en eventuele hulpverlening bij de training, door ze voor bepaalde bijeenkomsten uit te nodigen en tussentijds contact met hen te hebben.

In onderstaand overzicht wordt het verschil per variant beschreven.

	So-Cool regulier	So-Cool verlengd
Tijdsinvestering jongere	40 uur	50 uur
So-Cool Bijeenkomsten	Totaal 17 bijeenkomsten: - 4 startbijeenkomsten - 1 planbijeenkomst - 9 keer trainen (incl. 3 keer praktijkbijeenkomsten) - 1 tussenevaluatie - 2 afrondingsbijeenkomsten	Totaal 23 bijeenkomsten: - 4 startbijeenkomsten - 1 planbijeenkomst - 15 keer trainen (incl. 4 keer praktijkbijeenkomsten) - 1 tussenevaluatie - 2 afrondingsbijeenkomsten
So-Cool Nazorgtraject	1 Boostersessie 6 follow-up contacten	1 Boostersessie 6 follow-up contacten

Inhoud van de interventie

So-Cool is een leerstraf. Leerstraffen worden aangeboden door de officier van justitie of opgelegd door de kinderrechter en uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de Raad voor de Kinderbescherming.

De raadsonderzoekers geven op basis van de afname van het LIJ en hun professioneel oordeel een advies aan het OM en de rechter voor een passende straf en zorg en begeleiding van de jongere. Voor de advisering van interventies en begeleiding gebruiken ze de suggesties uit het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ), de aanwezige beschermende en risicofactoren bij de jongere, en de indicaties en contra-indicaties van de interventies. Bij voorkeur moeten de jongere en de ouders gemotiveerd zijn voor een gedragsinterventie. Als de motivatie ontbreekt wordt het moeilijker om gedrag te veranderen. Een advies voor een gedragsinterventie komt tot stand in een Multi Disciplinair Overleg met de gedragsdeskundige. In dit overleg wordt bepaald waar de problematiek ligt, of eventuele contra-indicaties een goede uitvoering van de training in de weg kunnen staan en welk strafadvies past.

Met behulp van het LIJ maakt de raadsonderzoeker een analyse en een afweging om tot een passend strafadvies te komen.

Zodra de kinderrechter een So-Cool als leerstraf oplegt, komt de zaak binnen bij de coördinator taakstraffen, die vervolgens contact opneemt met de aanbieder in de desbetreffende regio. De aanbieder wijst een gecertificeerde trainer aan die de training uitvoert. De trainer maakt een afspraak met de coördinator taakstraffen, de jongere en zijn ouders/verzorgers. De kennismaking is de eerste bijeenkomst van de So-Cool training.

Rol van ouders en netwerk (buddy)

So-Cool gaat ervan uit dat voor het proces van stoppen met crimineel gedrag het voor jongeren erg belangrijk is dat hun ouders hun steunen en motiveren. Ouders worden vanaf het begin betrokken zodat ze op de hoogte zijn van hun rol en van de afspraken en regels voor de jongere. Het doel is ouders te leren hoe ze de jongere kunnen ondersteunen het geleerde thuis te laten zien, door het positieve gedrag te bekrachtigen en het geleerde vol te houden na afloop van de training. Ook wordt de ouders om informatie gevraagd over de jongere die kan dienen als input voor het trainingsplan van de jongere. Indien sprake is van een gezamenlijk probleem tussen de jongere en zijn ouders die samenhangen met de doelen voor de jongere, wordt dit meegenomen in de training. Gedurende het gehele traject blijft de trainer inzetten op betrokkenheid van de ouders, checkt of ouders nog gemotiveerd zijn en signaleert tijdig wanneer de betrokkenheid van ouders onvoldoende is om hier vervolgens actie op te nemen.

Het betrekken van ouders van jongeren met een LVB alleen is niet genoeg. Ouders hebben door de beperking van hun kind met een verzwaarde opvoeding te maken en een deel van de ouders kampt zelf met beperkingen en gebrekkige opvoedvaardigheden. Zowel ouders als hun kind hebben ondersteuning nodig uit het bredere sociale en/of professionele netwerk. Voor optimale transfer en generalisatie van het geleerde wordt bij So-Cool daarom een of meer buddy's betrokken. Een buddy is een vertrouwenspersoon voor de jongere en heeft net als ouders de taak om de jongere te ondersteunen gedurende de training, bijvoorbeeld met het maken van de huiswerkopdrachten, maar ook om na afloop van de jongere te blijven herinneren aan de geleerde vaardigheden en hem hierbij te helpen.

Aan het begin van het traject brengt de trainer met behulp van de sociale omgevingsanalyse samen met de jongere in kaart welke personen een rol spelen in zijn leven en welke rol dat is. Hiermee krijgt de trainer een beeld van de omvang van het netwerk van de jongere en in hoeverre dit een positief en ondersteunend netwerk is.

In de praktijk blijkt het vaak niet eenvoudig om ouders te betrekken en een buddy te vinden. Maar door de juiste houding en benadering (de overtuiging dat iedereen mensen heeft die iets voor hem of haar kan en wil betekenen) en door de juiste vragen te stellen (wie vindt het belangrijk dat het goed gaat met jou / je kind?) kan de So-Cool trainer steunbronnen op het spoor komen en benutten.

Na iedere bijeenkomst is er contact met ouders en buddy om hen te informeren. Er wordt huiswerk gegeven na iedere bijeenkomst die moet worden uitgevoerd op verschillende leefgebieden. Ook wordt geoefend in de eigen leefcontext in de zogenaamde 'praktijkbijeenkomsten'. Tegelijkertijd wordt hiermee gewerkt aan het versterken van het netwerk. Tot slot wordt een boostersessie georganiseerd met jongere, ouders, buddy en eventuele andere hulpverleners zoals jeugdreclassering en zijn er follow-up contacten met jongere, ouders en buddy.

Inhoud:

De trainingsopbouw van So-Cool en de invulling van de bijeenkomsten zien er als volgt uit:

1. **Startbijeenkomsten:** De invulling van de eerste vier bijeenkomsten ligt vast voor zowel de reguliere als de verlengde variant. De eerste vier bijeenkomsten worden gebruikt voor kennismaking en om de meetinstrumenten af te nemen en informatie te verzamelen voor het trainingsplan.

De meetinstrumenten dienen om in kaart te brengen in hoeverre en in welke mate de jongere sociale probleemoplossingsvaardigheden beheerst en welke risicosituaties zich voordoen: Sociale Informatie Verwerkings Test justitie (SIVT Justitie), vragenlijst Problemen bij Sociale Situaties – Adolescentversie (TOPS-A) en daarnaast wordt de Competentie Belevingsschaal voor Adolescenten (CBSA) ingevuld om zicht te krijgen op de mate van zelfvertrouwen van de jongere.

Samen met de jongere wordt een delictbespreking en sociale omgevingsanalyse gemaakt en een competentieanalyse aan de hand van een Cool en Niet Cool tekening. De trainer maakt onder meer op basis van de input van de supervisor, de SIVT Justitie en de TOPS-A vragenlijst het concept-trainingsplan dat hij bespreekt met de jongere. De te trainen sociale probleemoplossingsvaardigheden en risicosituaties voor de jongere zijn hiervoor richtinggevend.

2. **Planbijeenkomst:** In bijeenkomst 5 wordt het concept trainingsplan besproken met de jongere, trainer, buddy, ouders en eventueel de jeugdreclasserder/gezinsvoogd.
3. **Trainingsbijeenkomsten:** Daarna volgen de trainingsbijeenkomsten waarvan de invulling volgens een vaste opbouw verloopt en binnen vier vaststaande modules, namelijk:
 - a. Weten wat je waard bent;
 - voorbeelden van vaardigheden; interpreteren van sociale situaties en herkennen van positieve en negatieve gedachten.
 - b. Winnen en verliezen;
 - voorbeelden van vaardigheden; inzicht in kernovertuigingen en accepteren van jezelf.
 - c. Jij en de groep;
 - voorbeelden van vaardigheden; inzicht in je eigen kwaliteiten en hulp leren vragen.
 - d. Omgaan met autoriteit/regels;
 - voorbeelden van vaardigheden; kalm blijven en respect tonen.

De inhoud van de modules is afhankelijk van het individuele trainingsplan en het niveau van de betreffende jongere. Tijdens de verschillende bijeenkomsten worden vaste technieken en methoden gebruikt om aan de subdoelen te werken, namelijk cognitieve herstructurering, zelfinstructie, psycho-educatie, ontspanningsoefeningen, videofeedback, oefenen van vaardigheden (met behulp van de gedragsoefening), visualisatie/hulpmiddelen en beeldmateriaal.

De opbouw van een trainingsbijeenkomst ziet er als volgt uit:

1. *Introductie;* Agenda bespreken en het doel van de bijeenkomst uitleggen. Daarnaast wordt de motivatie bij de jongere bevraagd en zo nodig bevorderd en de link met het trainingsplan wordt besproken.
 2. *Gevoelig maken;* Dit kan door bijvoorbeeld een kort prikkelend filmpje te laten zien of een oefening te doen. Bij het oefenen van vaardigheden kan dit weer benoemd worden.
 3. *Focussen;* Toespitsen op de jongere, uitleg van het Stop-Denk-Doe model.
 4. *Werken aan vaardigheden;* Oefenen van vaardigheden met behulp van verschillende werkvormen.
 5. *Herhalen;* De oefening wordt herhaald met daarin het eerder geleerde nogmaals toegepast.
 6. *Transfer* (generalisatie); Huiswerkopdracht wordt besproken en hoe de jongere het kan oefenen in het dagelijks leven met behulp van buddy en ouders.
 7. *Afsluiten;* Afspraken maken voor de volgende keer en met de jongere het bijeenkomstverslag invullen.
4. **Praktijkbijeenkomsten:** Vaardigheden die geoefend zijn in het trainingslokaal kunnen in de eigen leefomgeving van de jongere geoefend worden.

5. **Tussenevaluatie:** Halverwege de trainingsbijeenkomsten vindt er een evaluatie van het trainingsplan plaats met de jongere, buddy, ouders, eventueel jeugdreclasserder/gezinsvoogd en coördinator taakstraffen en wordt besproken aan welke doelen de jongere gewerkt heeft en wat er nog geleerd kan worden.
6. **Afrondingsbijeenkomsten:** Aan het eind van het traject, zowel in de reguliere als de verlengde variant, vinden er twee afrondingsbijeenkomsten plaats.
 - a. In de eerste afrondingsbijeenkomst bekijkt de jongere het eindverslag en vult de SIVT en CBSA in.
 - b. In de tweede afrondingsbijeenkomst bespreekt de jongere het eindverslag en ontvangt een certificaat. Daarnaast wordt de TOPS-A ingevuld en besproken waar in de toekomst op gelet gaat worden en de boostersessie en follow- up contacten worden ingepland. Aanwezigen: jongere, buddy, ouders, coördinator taakstraffen en eventueel jeugdreclasserder/gezinsvoogd.
7. **Boostersessie:** Een maand na de training volgt een boostersessie. Hier zijn de jongere, ouders, buddy en jeugdreclasserder/gezinsvoogd bij aanwezig. De succeservaringen van de afgelopen maand worden besproken en vaardigheden worden geoefend.
8. **Follow-up:** Tot slot neemt de trainer in de vijf maanden daarop nog 2x telefonisch contact op met de jongere, 2x met de buddy en 2x met de ouders om een vinger aan de pols te houden. De trainer geeft positieve feedback aan de jongere en helpt hem herinneren om aan de doelen en de geleerde vaardigheden te blijven werken.

Van So-Cool trainers wordt verwacht dat zij in de training de juiste gesprekstechnieken (oplossingsgericht) en basishouding inzetten om de interactie met de jongere die een strafbaar feit gepleegd heeft te versterken. Communicatievormen die ingezet kunnen worden:

- De jongere positief stimuleren om daarmee te bewerkstelligen dat hij sterker en krachtiger wordt en niet opnieuw de fout in gaat.
- Ordening bieden door informatie te geven of kaders te stellen, zodat de jongere kan werken aan alternatief gedrag.
- Ingrijpen en actief corrigeren en reageren als de jongere dreigt te ontsporen.

2. Uitvoering

Materialen

Met betrekking tot de So-Cool training zijn de volgende handleidingen beschikbaar:

- Beoordelings-en evaluatiehandleiding: Kea, et al. (2013). *Beoordelings-en evaluatiehandleiding Sociaal- Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort.
- Managementhandleiding: Kea, et al. (2013). *Managementhandleiding Sociaal- Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort.
- Opleidingshandleiding: Kea, et al. (2013). *Opleidingshandleiding Sociaal- Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort.
- Programmahandleiding: Kea, et al. (2013). *Programmahandleiding Sociaal- Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort.
- Theoriehandleiding: Kea, et al. (2013). *Theoriehandleiding Sociaal- Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort.
- Doelgroepbeschrijving: *Beschrijving criteria doelgroep leerstraf So-Cool* (2018). Woerden: VanMontfoort.
- Oplegger programmahandleiding: Kea et al. (2019). *Oplegger Sociaal-Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort. Deze bevat verdiepende informatie en opdrachten over de thema's:
 - seksueel grensoverschrijdend gedrag
 - risicovol middelengebruik
 - betrekken van het netwerk

Locatie en type organisatie

So-Cool wordt in Nederland uitgevoerd door trainers die werkzaam zijn bij particuliere trainingsbureaus. Deze trainingsbureaus zijn gecontracteerd door de Raad voor de Kinderbescherming om So-Cool uit te voeren. De beschikbare trainers zijn als zelfstandig ondernemer (ZZP) of op contractbasis werkzaam voor een particulier trainingsbureau. Deze bureaus verzorgen op diverse plaatsen in Nederland leerstraffen waaronder So-Cool.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Vooropleiding en Competenties

Een So-Cool trainer:

- Beschikt over een afgeronde relevante HBO-opleiding met kennis van theorieën omtrent ontwikkeling en gedragsverandering van jongeren met een LVB.
- Heeft kennis van de landelijke protocollen en richtlijnen voor de uitvoering van leerstraffen.
- Heeft kennis van en inzicht in de problematiek van de doelgroep (taakgestrafte minderjarigen).
- Heeft brede kennis en werkervaring met jongeren (en het cliëntsysteem) binnen een juridisch kader.

Opleiding

De trainers nemen deel aan de vijfdaagse basisopleiding tot So-Cool trainer. Zij leren om de verschillende methoden en technieken die in de programmahandleiding beschreven staan toe te passen bij de voorbereiding en uitvoering van een So-Cool trainingsbijeenkomst. Ook krijgen zij enig inzicht in de achtergronden van het programma, waaronder het veranderingsmodel, zoals beschreven in de theoretische handleiding.

Een belangrijk kenmerk van So-Cool is dat het programma op maat voor de jongere wordt gemaakt; de daarvoor benodigde voorbereidingen, die steeds voorafgaan aan de trainingsbijeenkomst met de jongere, maken daarom ook deel uit van het programma van de opleiding tot So-Cool trainer.

Het programma van de opleiding is als volgt opgebouwd:

- Dag 1: Kenmerken, theoretische achtergrond en elementen van So-Cool, Oplossingsgericht werken.
- Dag 2: Startbijeenkomsten uitvoeren, inclusief afnemen van meetinstrumenten.
- Dag 3: Vervolg startbijeenkomsten en opstellen van trainingsplan, Didactische opbouw trainingsbijeenkomsten, Oplossingsgericht werken.
- Dag 4: Trainingsbijeenkomsten uitvoeren: werken aan vaardigheden.
- Dag 5: Variëteit in werkvormen en trainingsmaterialen, Tussenevaluatie, afronding, en continuïteit na afloop.

Een trainer ontvangt een startlicentie na positieve afronding van de vijfdaagse opleiding tot So-Cool trainer. Vereisten voor een positieve afronding zijn deelname aan alle opleidingsdagen, uitvoeren van de voorbereidingsopdrachten die horen bij de opleiding en een voldoende beoordeling van de toetsing aan het einde van de opleiding.

Trainers mogen eenmalig herkansen indien zij een onvoldoende hebben gekregen voor de toetsing aan het einde van de opleiding. Een trainer mag pas starten met de uitvoering van So-Cool als hij/zij beschikt over een startlicentie.

Startlicentie naar licentie:

De startlicentie wordt omgezet in een licentie So-Cool trainer na deelname aan de eerstvolgende jaarlijkse bijscholingsdag en het behalen van een voldoende voor de bijbehorende beoordelingsopdracht.

Licentie verlengen:

Trainers verlengen hun licentie door deelname aan de jaarlijkse bijscholing en het behalen van een voldoende voor de bijbehorende beoordelingsopdracht. Trainers mogen eenmalig herkansen als ze een onvoldoende behalen voor de beoordelingsopdracht.

Kwaliteitsbewaking

De kwaliteitsbewaking van de uitvoering van So-Cool omvat verschillende onderdelen:

- Jaarlijkse bijscholing
- Jaarlijkse beoordeling
- Supervisie

Jaarlijkse bijscholing:

Jaarlijks wordt er een bijscholingsdag georganiseerd voor alle trainers met een (start) licentie. Het onderwerp van de bijscholingsdag en het programma worden in overleg tussen de supervisors en de opleider vastgesteld. Ter voorbereiding van de bijscholingsdag ontvangen de trainers een opdracht.

Jaarlijkse beoordeling:

Ten behoeve van de jaarlijkse beoordeling ontvangen de trainers een opdracht; de opdracht bestaat uit het maken van beeldopnamen, het beantwoorden van vragen en het inleveren van aanvullende schriftelijke materialen. De trainer levert alles in bij de supervisor, de supervisor stuurt het door aan de opleider, die de schriftelijke beoordeling doet. De beoordeling wordt in individuele telefonische gesprekken besproken en de trainer ontvangt een ontwikkelingsgerichte beoordeling. Jaarlijks wordt er een planning gemaakt van data waarop trainers materialen kunnen inleveren en waarop terugkoppeling van de beoordeling plaatsvindt.

Supervisie:

De supervisoren interpreteren de resultaten van de voormeting samen met de trainers, zodat dit de basis vormt voor het opstellen van het trainingsplan. Daarnaast bieden de supervisoren de trainers ondersteuning door individuele -en groepssupervisies. Aanbieders en trainers maken intern met elkaar afspraken over het aantal supervisie momenten. De aanbieders zijn verantwoordelijk voor de supervisies.

Randvoorwaarden

De kans dat de training slaagt wordt vooral beïnvloed door de mate waarin rekening gehouden wordt met de persoonlijke situatie en achtergrond van de jongere. Enkele praktische randvoorwaarden die de kans op het succesvol afronden van So-Cool vergroten:

- De jongere voldoet aan de indicatiecriteria
- Er wordt een goede matching gemaakt tussen jongere en trainer
- De training start zo snel mogelijk na het gepleegde delict
- De training vindt plaats in de directe omgeving van de jongere. De jongere hoeft niet ver te reizen en kan zelfstandig naar de training komen
- De jongere heeft een buddy die het belang van de training onderschrijft, de jongere motiveert om naar de training te gaan en eventueel een bijdrage levert aan huiswerkopdrachten

Vereisten locatie:

- gelegenheid tot vertonen van filmmateriaal
- gelegenheid tot oefenen van vaardigheden
- tafel en stoelen aanwezig
- voldoende ventilatie
- vrij van geluidshinder
- toegestaan om iets te drinken
- bij voorkeur flap-over of whiteboard aanwezig
- bij voorkeur Wifi aanwezig

Implementatie

De verantwoordelijkheid voor de implementatie van de leerstraf So-Cool ligt bij de Raad voor de Kinderbescherming.

Kosten

Activiteiten verkrijgen van een licentie voor trainers	Prijs per trainer
Trainers	
5-daagse opleiding So-Cool trainer	€ 1.970,-
Jaarlijkse bijscholingsdag	€ 245,-
Jaarlijkse beoordelingsopdracht	€ 395,-
Totaal	€ 2.610,-

De genoemde bedragen in bovenstaand schema zijn een richtlijn. Supervisie kosten zijn gebaseerd op interne individuele afspraken tussen de aanbieders en de trainers.

3. Onderbouwing

Probleem

So-Cool is ontwikkeld voor jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB) die één of meerdere delicten hebben gepleegd. In Nederland geldt als praktijkdefinitie (“Jeugd-GGZ voor kinderen en adolescenten met een licht verstandelijke beperking”, z.d.) dat van een LVB sprake is bij een IQ-score tussen de 50 en 85. Voor de definitie van een LVB worden naast het intellectueel functioneren ook tekorten in het adaptief functioneren genoemd (sociaal aanpassingsvermogen: conceptuele, sociale en praktische vaardigheden) (Schalock et al., 2010). Boertjes & Lever (2007) maakten op basis van een literatuurstudie een verdeling op het cognitieve domein, het sociale domein, het emotionele domein, het domein van de persoonlijkheid en het domein van de maatschappelijke context. Op het cognitieve domein ervaren deze jongeren problemen met aandacht, ook hebben zij moeite met taal en communicatie. Op het sociale domein ervaren zij vooral problemen doordat zij minder goed perspectief kunnen nemen en ontbreekt het deze jongeren aan een positieve dagbesteding. Op het emotionele domein uitte de kenmerken zich onder andere in een hoge prevalentie van psychiatrische, emotionele, gedrags-, en agressieproblemen. Op het domein van de persoonlijkheid hebben deze jongeren vaak een slecht zelfbeeld, weinig zelfvertrouwen, een zwakke impulscontrole en een zwakke gewetensontwikkeling.

Door de beperkingen komen jongeren met een LVB vaak in problemen in sociale situaties, zoals situaties waarin zij (denken dat zij) benadeeld of geprovoceerd worden, situaties waarin zij merken dat ze minder goed mee kunnen komen dan hun leeftijdgenoten, situaties waarin ze door ‘vrienden’ onder druk gezet worden en situaties waarin van hen verwacht wordt dat zij regels naleven.

Moonen & Kaal (2017) constateren dat, hoewel de overgrote meerderheid van mensen met een LVB niet crimineel in engere zin is, gedegen en recent onderzoek laat zien dat lage intelligentie een voorspeller is voor antisociaal gedrag. Onderzoeken duiden erop dat delinquente jongeren met een LVB gemiddeld aan meer risicofactoren worden blootgesteld dan niet LVB jongeren en tegelijkertijd minder beschermende factoren hebben die hen van delinquent gedrag weerhouden (Koolhof et al., 2007, Kaal et al., 2012).

Het verband tussen een LVB en delictgedrag is in diverse onderzoeken aangetoond (Loeber et al., 2001; Van Nieuwenhuijzen et al., 2006). Jongeren met een LVB zijn binnen het justitiële systeem oververtegenwoordigd aldus Boertjes en Lever (2007). Van de Nederlandse bevolking wordt 16% gerekend tot de doelgroep LVB, tegelijkertijd schatten professionals dat binnen het strafrecht zo’n 30-50% van de personen een LVB heeft (Teeuwen, 2012). Uit Nederlands onderzoek blijkt dat 10-20% van de jongeren met een LVB antisociaal of delinquent gedrag vertoont, dat is vaker dan hun niet-LVB leeftijdgenoten (Douma et al., 2007). Onder jongeren die vastzitten in een justitiële jeugdinrichting (JJI) blijkt het aantal dubbel zo hoog namelijk 40% met een IQ tussen de 70 en 85 en 30% heeft een IQ lager dan 70 (Holland, Clare & Mukhopadhyay, 2002; Kroll et al., 2002).

Ook Moonen & Kaal constateren in 2017 dat, hoewel het aantal studies naar de prevalentie van LVB in de strafrechtketen in Nederland beperkt is en methodologische kwesties de vergelijking van gegevens moeilijk maken, zich een beeld aftekent van oververtegenwoordiging van de groep mensen met LVB binnen de strafrechtketen. Bij onderzoek naar jeugdigen zijn de gevonden prevalentiecijfers hoger dan bij volwassenen, met gevonden percentages rond de 30% in de reguliere populatie van de justitiële jeugdinrichting (JJI) tot rond de 40% in de PIJ-populatie (jongeren die jeugd-tbs opgelegd hebben gekregen middels de maatregel Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen).

Jeugdcriminaliteit heeft grote materiële en immateriële gevolgen voor de maatschappij. In 2016 zijn in totaal 20.080 minderjarige verdachten (12-17 jaar) geregistreerd op verdenking van een misdrijf tegen 25.260 jongvolwassenen (18-23 jaar). In totaal ging het om 16 verdachten per 1.000 minderjarigen en 24 per 1.000 jongvolwassenen. Het meest voorkomende geregistreerde misdrijf in 2016 onder minderjarige verdachten is winkeldiefstal, met 18% van alle misdrijven in deze leeftijdscategorie. Mishandeling en misdrijven tegen de openbare orde en gezag omvat 12% van alle misdrijven. Bij jongvolwassenen is het meest voorkomende geregistreerde misdrijf mishandeling, met 14% van alle misdrijven (Van der Laan & Beerthuizen, 2018).

Daarnaast is de kans groot dat jongeren recidiveren, in 2016 is 36% van de minderjarige verdachten in een periode van twee jaar twee of meer keer geregistreerd als verdachte. Bij de jongvolwassenen ligt dit recidive cijfer bij twee of meer registraties over een periode van twee jaar op 41% (Van der Laan & Beerthuizen, 2018).

Oorzaken

Jongeren hebben een verhoogd risico op het ontstaan van gedragsproblemen door biologische predisposities en hun sociaal-culturele context. Bij mensen met een verstandelijke beperking is vaker sprake van criminogene factoren zoals vroegtijdig schoolverlaten, negatieve of irreële toekomstverwachtingen, psychiatrische problematiek en persoonlijkheidskenmerken zoals impulsiviteit, geringe zelfbeheersing en beïnvloedbaarheid. Zeker in een context van sociale achterstand, middelengebruik en gebroken en criminele gezinnen leidt dit tot een hogere kans op delinquentie. Bij jongeren en jongvolwassenen met LVB zijn er vaak problemen op meerdere terreinen die als criminogene factoren worden gezien, zoals middelenmisbruik, criminele vriendschappen, werkloosheid en geweld in hun gezinnen (Moonen & Kaal, 2017).

Het biospsykosociaal model (zie figuur 1, Dodge & Petit, 2003) geeft een schematisch overzicht van de verschillende factoren die van invloed kunnen zijn op het ontstaan van gedragsproblemen en antisociaal gedrag, namelijk biologische eigenschappen van het individu, sociaal-culturele contexten en vroege levenservaringen (opvoeding, leeftijdsgenoten, instituties zoals school). De cognitieve en emotionele processen bemiddelen tussen de risicofactoren en dragen bij aan de ontwikkeling van wel of geen antisociaal gedrag.

Bovengenoemde factoren die een rol spelen bij het ontwikkelen van delinquent gedrag worden hieronder verder toegelicht.

Biologische eigenschappen

Individueel:

- Een laag IQ; Is een risicofactor voor crimineel gedrag in samenhang met onderstaande factoren (zie bijv. Farrington, 1995; Loeber et al., 2010).
- Vaardigheden en attitude; Uit het onderzoek van Asscher et al. (2012) kwam naar voren dat LVB jongeren op het gebied van attitude zwak zijn in het plannen van de toekomst, vaker impulsief gedrag vertonen, weinig controle hebben over hun antisociale gedrag, minder de verantwoordelijkheid voor eigen gedrag accepteren en meer problemen hebben met het houden aan regels. Daarnaast vonden zij ook dat jongeren met een LVB vaker serieuze tekorten hadden op het gebied van sociale vaardigheden die een risico vormen voor delictgedrag. Koolhof et al. (2007) zien dat jongeren met een LVB beschikken over minder sterke cognitieve controle om hun impulsen te beheersen.
- Gedragsproblemen en psychiatrische problematiek; Jongeren met een LVB hebben vaker agressieproblemen, waaronder een lage frustratietolerantie, verbale agressie, fysieke agressie, agressief gedrag en seksueel agressief gedrag (Asscher et al., 2012)
- Alcohol en drugs; Mensen met LVB worden steeds meer gezien als een risicogroep voor problematisch middelengebruik (Van der Nagel et al., 2012).

Sociaal- culturele contexten en vroege levenservaringen

Gezin:

- Opvoeding; Ouders van delinquente LVB jongeren beschikken vaker over zwakkere pedagogische kwaliteiten dan ouders van niet-delinquenten jongeren met een LVB (Teeuwen, 2012).

Leeftijdsgenoten:

- Koolhof et al., (2007) geven aan dat jongeren met een LVB eenvoudiger zijn te beïnvloeden en dus meer geneigd zijn te vertrouwen op anderen. Ze zijn daardoor extra kwetsbaar voor de invloed van negatieve vrienden, hetgeen resulteert in een verhoogd risico meegezogen te worden in overlastgevend, antisociaal en/of delinquent gedrag.

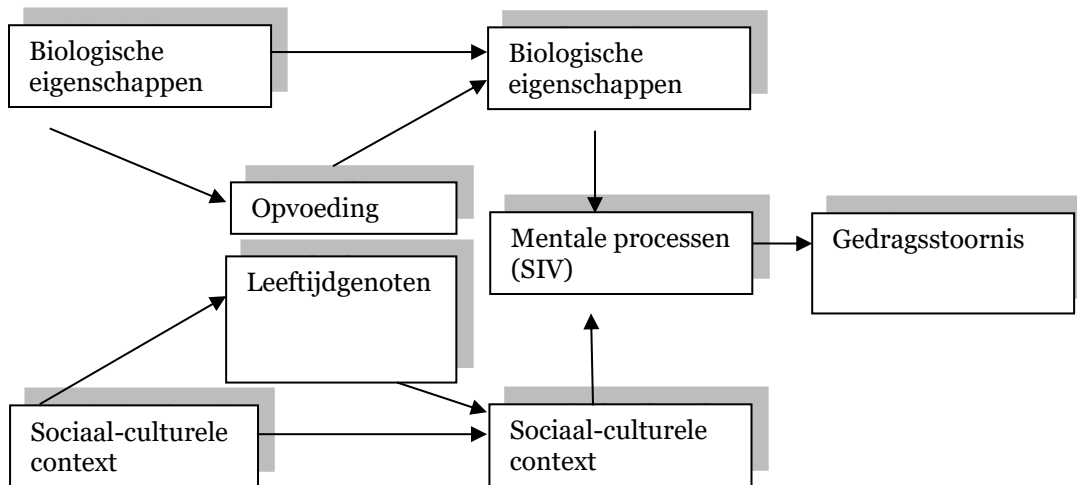
School:

- Jongeren met een LVB laten significant meer ernstig probleemgedrag op school zien, maar minder spijbelgedrag (Asscher et al., 2012).

Buurt:

- Delinquente jongeren met een LVB wonen relatief vaker in een slechte buurt en slechte behuizing ten opzichte van hun niet-LVB leeftijdgenoten (Koolhof et al., 2007).

Met name door individuele factoren lijken LVB jongeren een verhoogd risico te lopen: delinquente jongeren met een LVB vertonen vooral meer tekorten op het gebied van cognitieve en sociale (probleemoplossings) vaardigheden en hebben vaker gedragsproblemen en psychiatrische problematiek.

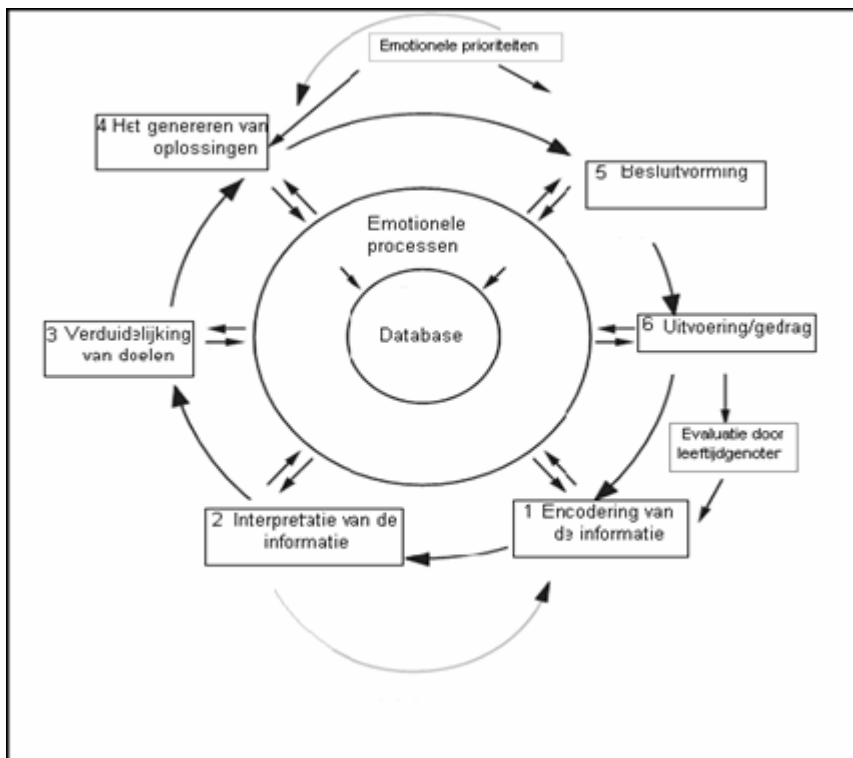
Figuur 1. Biopsychosociaal model van de ontwikkeling van gedragsstoornissen (Dodge & Petit, 2003).

Sociale informatieverwerking

Gedragsproblemen met betrekking tot agressie kunnen met het sociaal informatieverwerkingsmodel van Crick en Dodge (1994) en bewerkt door Lemerise en Arsenio (2000) worden verklaard aan de hand van cognitieve stappen waarmee sociale gebeurtenissen worden verwerkt. In het model wordt een onderscheid gemaakt in zes cognitieve stappen:

1. Encodering (waarneming): persoon neemt een sociale gebeurtenis waar;
2. Interpretatie: persoon interpreteert de gebeurtenis;
3. Doelbepaling (oplossing): persoon definieert de doelen in de gebeurtenis;
4. Genereren van oplossingen (evaluatie): persoon bedenkt oplossingen of mogelijke reacties;
5. Besluitvorming (keuze): persoon overweegt reactiemogelijkheden en kiest de beste reactie;
6. Gedrag: persoon voert zijn gekozen gedrag als reactie uit.

Onderstaand schema geeft het sociale informatieverwerkingsproces en de stappen stappen daarin weer.

Figuur 2: Sociaal informatieverwerkingsmodel van Crick en Dodge (1994), zoals aangepast door Lemerise en Arsenio (2000)

Het sociaal informatieverwerkingsmodel is uitgebreid onderzocht bij jeugdigen met een LVB, die al dan niet agressief gedrag vertonen (o.a. Van Nieuwenhuijzen et al., 2005, 2006, 2011; Van Nieuwenhuijzen, 2012; Leffert & Siperstein, 2010). Bij jeugdigen met een LVB verloopt de sociale informatieverwerking anders dan bij jeugdigen zonder een LVB, zoals aangetoond in onderzoek van onder meer Van Nieuwenhuijzen et al. (2011) bij kinderen van 8 tot 12 jaar met een LVB en bevestigd voor adolescenten in Van Rest, 2018). Van Nieuwenhuijzen et al. (2011) laten zien dat jeugdigen met een LVB bij het waarnemen van informatie (stap 1) zich minder richten op de feitelijke signalen en meer interpreteren dan leeftijdgenoten zonder een LVB. Bij het waarnemen maken de jeugdigen meer gebruik van eerdere ervaringen en eigen overtuigingen dan wat feitelijk is weergegeven. Met name jeugdigen met een LVB en bijkomende gedragsproblemen hebben meer moeite met waarnemen wanneer de informatie in sociale situaties ingewikkelder wordt. Zij vertrouwen dan nog sterker op hun eigen ervaringen en overtuigingen. De eerdere ervaringen en hun kernovertuigingen zijn bovendien vaak negatief, waardoor een negatieve waarneming c.q. interpretatie versterkt wordt (stap 2). Het onderzoek van Van Nieuwenhuijzen et al. (2011) laat zien dat jeugdigen met een LVB meer vijandige intenties aan anderen toeschrijven dan normaal begaafde leeftijdgenoten, hoewel dit ook afhangt van de complexiteit van de sociale situatie. Van Rest (2018) vond onder meer dat agressief gedrag bij adolescenten met een LVB was gerelateerd aan vijandige interpretaties. Agressief gedrag bij de doelgroep van So-Cool is in het algemeen te zien als reactieve agressie, dat wil zeggen dat de agressie samenhangt met de verwrongen waarneming en interpretatie van gebeurtenissen (stap 1 en 2). (Orobio de Castro et al., 2002). De samenhang van stap 1 en 2 uit het SIV-model en reactieve agressie blijkt uit verschillende studies (Orobio de Castro et al., 2002; Nas, Orobio de Castro & Koops, 2005).

Jeugdigen met een LVB kiezen hun doelen (stap 3) vervolgens eerder op basis van (interne) gevoelens van wraak en opluchting zodat ze zich niet meer boos zullen voelen en minder op basis van externe redenen zoals wat anderen van hen zullen denken (Van Nieuwenhuijzen et al., 2011).

Opvallend is dat jeugdigen met LVB spontaan meer oplossingen genereren dan jeugdigen zonder een LVB. Maar de oplossingen zijn minder assertief dan de oplossingen bedacht door jeugdigen zonder een LVB. Daarnaast worden assertieve oplossingen door jeugdigen met een LVB minder positief en agressieve oplossingen juist positiever gewaardeerd (stap 4) dan door jeugdigen zonder een LVB (Van Nieuwenhuijzen et al., 2005). Van Rest (2018) toonde aan dat grensoverschrijdend gedrag bij adolescenten met een LVB was gerelateerd aan het genereren en selecteren van agressieve reacties.

Het besluitvormingsproces bij de keuze voor een strategie (stap 5) ontwikkelt zich vanaf de kindertijd tot aan de adolescentie, de uitvoering van het besluitvormingsproces wordt in de adolescentieperiode steeds meer

gedifferentieerd (Fontaine et al., 2009). Onderzoek laat zien dat jeugdigen met een LVB er moeite mee hebben om te geloven dat een assertieve reactie een goede afloop kent. Ook kiezen jeugdigen met een LVB en bijkomende gedragsproblemen eerder voor een vermijdende oplossing zodra de situatie ingewikkelder wordt (Van Nieuwenhuijzen et al., 2011).

Jeugdigen met een LVB beschikken wel over de kennis van assertieve strategieën, zie stap 4, maar kunnen deze niet omzetten naar passend gedrag (stap 6). Onderzoek door Van Nieuwenhuijzen et al. (2009a) toont aan dat met name jongeren in residentiële zorg in staat zijn om passende, assertieve oplossingen te bedenken maar het lukt ze niet om deze oplossingen spontaan uit te voeren. Er is een verschil tussen het bedenken en het daadwerkelijk uitvoeren. Impulsiviteit is daarin een belangrijke factor. Uit onderzoek blijkt dat het gebruik van agressieve probleemoplossingsstrategieën bij personen met een lager intelligentieniveau niet zozeer voort lijkt te komen uit een gebrek aan kennis van assertieve strategieën, maar vanuit een impulsieve neiging. Van Nieuwenhuijzen et al. (2009b) vinden bij kinderen van 10-14 jaar met een hoge impulsiviteitscore die binnen de residentiële jeugdzorg verblijven, dat impulsiviteit samenhangt met agressief gedrag.

In de binnenste cirkel van het schema wordt de *database* weergegeven. De database bestaat uit het geheugen, normen en regels, sociale schema's, sociale kennis en emoties die bij elke stap worden ingezet. Hieronder vallen ook de kernovertuigingen. Bij jeugdigen met een LVB is te zien dat zij vanuit hun eerdere ervaringen vaker dan normaal begaafden kernovertuigingen hebben die samenhangen met verminderd zelfvertrouwen, zoals: 'ik doe het toch niet goed', 'ik zal het toch niet snappen/kunnen'. Deze gaan gepaard met kernovertuigingen als: 'anderen willen mij belachelijk maken', 'als ik meeloop word ik geaccepteerd' of 'anderen moeten mij niet'. Vanuit hun impulsiviteit en concrete en egocentrische manier van redeneren komen de kernovertuigingen 'ik heb er gewoon recht op', 'ze zien het toch niet, dus het kan/mag' of 'met gelijke munt terugbetalen' regelmatig voor.

Concluderend gaat So-Cool ervan uit dat bij jongeren met een LVB en gedragsproblemen sprake is van inadequate sociale informatieverwerking. Zij nemen meer negatieve informatie waar, beschikken over minder assertieve en meer agressieve probleemoplossingsvaardigheden. Ook zijn ze impulsiever, schrijven ze meer negatieve intenties toe aan anderen en evalueren assertieve oplossingen minder positief dan jongeren zonder LVB. Jongeren met een LVB hebben vaak een verminderd zelfvertrouwen en dat naar voren komt in de kernovertuigingen naar voren 'dat ze het toch nooit goed doen', 'dat ze niks te verliezen hebben' en/of 'dat ze niks kunnen'. Op het gebied van sociale vaardigheden (gedrag) schieten jongeren met een LVB tekort. Dit alles zorgt ervoor dat jongeren sociaal onhandiger zijn, meer moeite hebben met sociale vaardigheden en meer kans lopen op problemen in het sociale verkeer.

Aan te pakken factoren

Statische factoren zoals IQ zijn niet veranderbaar, maar andere factoren zijn wel beïnvloedbaar. So-Cool richt zich op de dynamische criminogene factoren met als doel om deze factoren positief te beïnvloeden, zodat de kans op recidive vermindert.

Belangrijke veranderbare risicofactoren die binnen So-Cool aangepakt worden, zijn de beperkte sociale probleemoplossingsvaardigheden (de cognitieve stappen binnen de sociale informatieverwerking) en de beperkte sociale vaardigheden (de gedragsmatige stap van de sociale informatieverwerking). Een mediërende rol voor het daadwerkelijk tot uiting komen van het ongewenste gedrag wordt toegeschreven aan een verminderd zelfvertrouwen. Daaraan wordt binnen So-Cool ook gewerkt. Daarnaast is bij de doelgroep sprake van beperkingen in sociale relaties met de omgeving en het sociale netwerk, en zijn er weinig beschermende omgevingsfactoren ten aanzien van delinquent gedrag. Reden waarom So-Cool hier eveneens expliciete aandacht voor heeft.

Samengevat richt So-Cool zich op de volgende factoren:

1. Sociale probleemoplossing (**subdoel 1: verbetering van de sociale probleemoplossing**)
 - o Negatieve waarneming en interpretatie - zich snel benadeeld voelen, vijandige intenties aan anderen toeschrijven
 - o Impulsiviteit, gebrekkige zelfcontrole
 - o Gedragsproblemen, agressie

2. Sociale vaardigheden (**subdoel 2: verbetering van de sociale vaardigheden**)
 - Beïnvloedbaarheid, omgaan met groepsdruk
 - Impulsiviteit
 - Gebrekkige sociale en assertieve vaardigheden
3. Zelfvertrouwen (**subdoel 3: toename van zelfvertrouwen**)
 - Gebrekkig zelfinzicht
 - Negatieve kernovertuigingen
4. Sociale steun (**subdoel 4: vergroten sociale steun**)
 - Gebrekkige sociale steun

Bij de aanpak heeft het sociaal informatieverwerkingsmodel (SIV) een centrale plek. De rode draad in dit model betreft de manier waarop de jongere sociale informatie opneemt, verwerkt en omzet in een reactie.

Verantwoording

Middels So-Cool wordt gestreefd naar verbetering op de interne cognitieve stappen (programmadoel 1 en 3) en extern gedrag (programmadoel 2). Door zijn vaardigheden en het zelfvertrouwen te vergroten leert de jongere minder impulsief te reageren en wordt de jongere weerbaarder ten opzichte van (negatieve) omgevingsinvloeden. Ook beschermende factoren worden betrokken bij de interventie om de programmadoelen te behalen, door het sociaal netwerk actief te betrekken bij de begeleiding (programmadoel 4).

Hieronder beschrijven we de bestanddelen van de aanpak van So-Cool en de onderbouwing daarvan.

Cognitief-gedragstherapeutische aanpak

Centraal element in de werkwijze van So-Cool is de cognitief-gedragstherapeutische aanpak. Cognitieve gedragstherapie wordt in divers onderzoek aanbevolen als therapie voor jongeren met een LVB die al dan niet delinquent gedrag vertonen (zie bijv. De Wit et al., 2011; Didden, 2006; De Koning & Collin, 2007). Voorwaarden die genoemd worden zijn het gebruik van vereenvoudigde taal, het werken in kleine stappen en extra aandacht voor generalisatie van het geleerde naar het dagelijks leven van de jongere. Hoewel er nog maar weinig effectiviteitsbewijs voor de lange termijn bestaat, tonen diverse studies aan dat de gedragsmatige en cognitieve gedragstherapie de meest effectieve behandelmethoden zijn voor het veranderen van dynamische criminogene factoren (zie bijvoorbeeld Beenackers, 2000; De Ruiter & Veen, 2005; Glancy & Saini, 2005; Lösel, 1995a, 1995b; Redando, Sanchez-Meca, & Garrido, 1999 in Tong & Farrington, 2006). Over de effectiviteit van cognitieve gedragstherapie bij jongeren met een LVB en antisociaal of delinquent gedrag zijn in beperkte mate studies verschenen. Deze studies richten zich veelal op woede en agressief gedrag. Zowel deze als breder georiënteerde studies wijzen erop dat gedragsmatige en cognitieve gedragstherapie zinvol kunnen zijn voor de doelgroep van So-Cool. Zoon & Van Rooijen (2018) noemen een recente review waarin Hronis, Roberts & Kneebone (2017) concluderen dat onderzoek naar cognitieve gedragstherapie onder volwassenen met een LVB en psychische problemen, goede aanwijzingen geeft dat deze behandelvorm ook bij jeugdigen met een LVB kan worden ingezet. Ook noemen zij Heinemann et al (2016), die eveneens concluderen dat cognitieve gedragstherapie, mits aangepast voor jeugdigen met een LVB, effectief lijkt.

Taylor, Lindsay en Willner (2008) laten zien dat personen met een verlaagd intelligentieniveau in staat zijn deel te nemen aan het exploreren van ongewenste automatische gedachten en in staat zijn alternatieve, helpende gedachten te genereren en deze op waarde te schatten. In hun overzichtsstudie concluderen zij dat personen met een verlaagd IQ kunnen discrimineren tussen gedachten, gevoelens en gedrag. Ze verwijzen ook naar studies waaruit blijkt dat personen met verlaagd IQ in staat zijn gebeurtenissen en emoties met elkaar in verband te brengen.

Dat het niet noodzakelijk is om over uitgebreide verbale mogelijkheden te beschikken om te kunnen profiteren van een sociale probleemoplossingstraining, wordt bevestigd door Foxx, Kyle, Faw en Bittle (1989), die aangeven dat ook sociale probleemoplossingstrainingen voor personen met leerproblemen goede resultaten laten zien wanneer er hooguit in kleine groepjes wordt gewerkt en meer visuele middelen worden ingezet.

Bij verstandelijk beperkte cliënten lijken in therapie gericht op gedragsverandering vooral de doe-elementen (rollenspel, oefeningen, ontspanningstechnieken) meer bij te dragen aan de effectiviteit dan de cognitieve elementen (Willner, 2005).

Sukhodolsky, Kassinove en Gorman (2004) voerden een meta-analyse uit op de effecten van cognitieve gedragstherapie bij kinderen en adolescenten met agressie-gerelateerde problematiek. Vaardigheidstraining en multimodale interventies bleken effectiever in het verminderen van agressief gedrag en het verbeteren van sociale vaardigheden. Probleemoplossingstraining bleek echter meer effectief in het verminderen van subjectieve woede-ervaringen. Modeling, feedback en huiswerkopdrachten waren positief gerelateerd aan de grootte van de effecten.

Trainen van sociale probleemoplossingsvaardigheden

Voor het verbeteren van de sociale probleemoplossingsvaardigheden wordt in So-Cool gebruik gemaakt van verschillende cognitief-gedragstherapeutische methoden en technieken met behulp van het SIV-model. De stappen van de sociale probleemoplossing zijn voor de jongere bij So-Cool vereenvoudigd tot Stop!, Denk, Doe²:

Stop!

1. Wat zie, hoor en voel ik? Wat is er aan de hand?

Denk

- 2a. Wat kan ik doen, en wat mag of moet ik doen?
- 2b. Voor oudere adolescenten of jongeren met een hoger cognitief functioneren kan de vraag 'wat wil ik' worden toegevoegd.
3. Wat zijn de gevolgen, wat gebeurt er dan? Wat bereik ik?
4. Wat kan ik nog meer doen? Wat kies ik?

Doe

5. Uitvoering. Wat doe ik?
6. Evaluatie. Wat leer ik?

Aan de hand van de interne gedragsstappen van de SIV (stap 2 t/m 5) wordt de jongere geleerd om een situatie tegemoet te treden voordat hij daadwerkelijk gaat handelen in stap 6.

Onderzoek toont aan dat het trainen van de sociale informatieverwerking de sociale probleemoplossende vaardigheden verbetert (O'Reilly, Lancioni, Sigafos, Green, et al., 2004; O'Reilly, Lancioni, Sigaoor, O'Donoghue, et al., 2004) en dat agressief gedrag bij personen met een LVB afneemt (Taylor, et al., 2004). Er is bewijs dat het aanpassen van de sociale informatieverwerking kan leiden tot vermindering van antisociaal gedrag (Guerra & Slaby, 1990; Hudley & Graham, 1993) en dat een negatieve SIV gerelateerd is aan agressie en andere gedragsproblemen bij jongeren (bijv. Dodge, Dishion & Lansford, 2015; Dodge & Pettit, 2003).

Impulsbeheersing en emoties

In So-Cool wordt voortdurend aandacht besteed aan impulsiviteit en emoties zoals boosheid die tijdens de uitvoering van de sociale probleemoplossingsstappen naar voren komen. Door de jongere te leren emoties te herkennen en bijvoorbeeld ontspanningsoefeningen in te zetten, wordt de kans dat een adequate oplossing ook daadwerkelijk uitgevoerd kan worden vergroot. Emoties hebben invloed op alle stappen van het SIV-model maar zorgen er met name voor dat een jongere gelijk gaat handelen (stap 6) en niet eerst nadenkt. Zoals eerder genoemd vonden Van Nieuwenhuijzen et al. (2006) in hun onderzoek dat jongeren met een LVB vaak niet eerst nadenken, maar vanuit een impulsieve neiging naar de eerste oplossingsstrategie binnen bereik grijpen.

So-Cool relateert het herkennen van emoties bij de ander steeds aan de situatie van de jongere. Matthys (mondelijke communicatie, november 2010) veronderstelt dat het trainen van herkennen van emoties bij de ander voor jongeren met een LVB, zonder dat ze in verband staan met gedrag, weinig effectief is. Hij adviseert alleen aandacht te besteden aan emoties die ook daadwerkelijk aanwezig zijn en de problemen van de jongere versterken.

² Deze stappen zijn gebaseerd op een formulering door W. Matthys, mede-ontwikkelaar van Samen Stevig Staan. Uit zijn ervaring is gebleken dat deze formulering voor jongeren en ouders begrijpelijk en haalbaar is om te leren.

Sociale vaardigheidstraining

Bij So-Cool ligt het accent op veelvuldig oefenen van gedrag, de uitvoering van gedrag (wat doe ik? - stap 5 van sociale probleemoplossing) middels rollenspelen en, afhankelijk van de cognitieve vermogens van de jongere, wordt het rollenspel geëvalueerd. Bij de jongeren met een IQ tot 70 en/of jongere mentale (ontwikkelings-)leeftijd wordt minder gevraagd wat betreft reflecteren dan bij jongeren met een IQ van 70-85, maar zal het gericht trainen van gedrag meer centraal staan. Jongeren met een hoger IQ van 70-85 wordt wel gevraagd te reflecteren op het eigen gedrag.

Bij de vaardigheidstrainingen wordt gewerkt met modeling, (video)feedback, en rollenspel. De So-Cool trainer kiest ervoor om een paar oplossingen samen met de jongere te bedenken en de juiste te oefenen. De trainer zorgt ervoor dat de jongere eerst positieve ervaringen opdoet in rollenspelen en na afloop benoemt de trainer nogmaals gericht de goede punten. Hij geeft de jongere de kans om op zijn eigen gedrag te reflecteren, afhankelijk van de cognitieve vermogens van de jongere. Dit is een beperkte vorm van reflectie op het eigen gedrag die niet bij elke jongere haalbaar zal zijn. Wanneer een aantal keren bepaalde vaardigheden met een jongere geoefend zijn binnen de veiligheid van het trainingslokaal, kan een jongere er aan toe zijn om de vaardigheden te oefenen in zijn eigen leefomgeving. Dit gebeurt in de praktijkbijeekomst. Het oefenen wordt herhaald tot de vaardigheden zijn ingeslepen. Herhalen is nodig omdat jongeren met een LVB niet vanzelf leren van hun ervaringen. Herhalen vindt plaats onder meer doordat opdrachten kunnen worden herhaald als dat nodig is.

Trainingen die het aanleren van cognitieve vaardigheden, die nodig zijn voor sociale probleemoplossing, combineren met bijvoorbeeld sociale vaardigheden blijken het meest effectief (Lochman & Curry, 1986; Kazdin, et al., 1987). Het uitvoeren van rollenspellen tijdens de interventies heeft volgens Jolliffe en Farrington (2007a) positieve effecten op recidive, doordat rollenspellen bijdragen aan het innemen van verschillende gezichtspunten.

Cognitieve herstructurering

Binnen So-Cool wordt cognitieve herstructurering voor verschillende doeleinden ingezet: om het zelfvertrouwen te vergroten en de interpretatie van feiten en gebeurtenissen te verbeteren. Door cognitieve herstructurering wordt de jongere geholpen om een situatie te analyseren. De trainer stelt vragen als: klopt het wat je denkt, en waarom denk je dat?

Jongeren met een LVB hebben vaak een negatief zelfbeeld en gebrek aan zelfvertrouwen. Bij de jongeren die dit aan kunnen, formuleert de trainer samen helpende gedachten. Als dit voor de jongere moeilijk is, formuleert de trainer eerst zelf helpende gedachten voor de jongere waarna ze samen andere helpende gedachten kunnen formuleren. Bijvoorbeeld: 'ik ben de baas over mijzelf', 'ik kan het wel', 'mijn vrienden vinden mij leuk'. De trainer begint bij de start van een programmaonderdeel met oefeningen die de jongere laten nadenken over zijn sterke kanten en over wat hij allemaal goed kan. Als de jongere dat niet kan benoemen, dan benoemt de trainer het.

Tijdens de oefeningen ligt de focus op oplossingen (oplossingsgericht werken) om de doelen te bereiken (Roeden & Bannink, 2007) met behulp van positieve feedback, het creëren van succeservaringen en zelfreflectie.

Zelfmanagement, zelfinstructie, ontspanningsoefeningen

Zelfmanagement-technieken, zoals zelfinstructie, zelfregistraties, zelfevaluaties en beloningen (Didden, 2006) zijn waardevol wanneer er sprake is van teveel zelfcontrole of juist te weinig. Jongeren met een LVB hebben namelijk vaak te weinig of juist teveel zelfcontrole, wat zich kan uiten in externaliserend of internaliserend (probleem)gedrag. Door middel van zelfinstructie leert de jongere analyseren wat de situatie is, wat een handige oplossing is, en hoe deze oplossing uit te voeren. De trainer moedigt de jongere aan om Stop!, Denk, Doe hardop te benoemen bij zichzelf. De trainer benoemt steeds de tussenstappen zodat de jongere deze ook hoort. Met deze technieken leren jongeren zelfstandig problemen op te lossen.

Zelfmanagementprogramma's voor jongeren met een LVB zijn getoetst en effectief gebleken (Embregts, 2000; 2003; 2006).

Zelfinstructie wordt ook toegepast bij het leren herkennen en omgaan met emoties. De jongere wordt geleerd bij Stop! om signalen van boosheid/frustratie te leren herkennen en om ontspanningsoefeningen toe te passen. Ontspanningsoefeningen, ademhalingsoefeningen en geleide fantasie kunnen manieren zijn om de

jongere te leren ontspannen. Tot slot wordt in So-Cool zelfinstructie gebruikt om de jongeren te leren helpende gedachten tegen zichzelf te zeggen. Dit laatste wordt gedaan in het kader van cognitieve herstructurering.

Modeling en belonen

Modeling als techniek wordt binnen So-Cool met name toegepast bij het aanleren van alternatief sociaal gedrag (stap 6). De trainer staat continu 'model' bij het oefenen van vaardigheden, zodat de kans zo groot mogelijk is dat de jongere het juiste gedrag laat zien. De trainer zorgt ervoor dat de jongere positieve ervaringen opdoet in rollenspelen en na afloop benoemt de trainer heel gericht de goede punten. Hij geeft de jongere de kans om op zijn eigen gedrag te reflecteren. Dit wordt herhaald tot de vaardigheden zijn ingeslepen.

Matson & Boisjoli (2009) benadrukken in een review het belang van 'tokens' bij jongeren met een LVB. Tokens zijn bijvoorbeeld tastbare muntjes, stickers of krullen wanneer een antwoord goed is, de jongere kan deze verzamelen en inwisselen voor beloningen. Binnen So-Cool wordt gewerkt met soortgelijke bonuspunten die kunnen worden ingewisseld voor beloningen.

Psycho-educatie

De tekorten in de sociale probleemoplossing worden op een praktische manier uitgelegd en steeds verbonden aan de eigen situatie van de jongere. Regelmatig maakt de trainer gebruik van filmpjes om bijvoorbeeld uit te leggen wat een assertieve en wat agressieve oplossing is.

Betrekken van ouders en buddy

Het is belangrijk een interventie niet alleen te richten op het aanpakken van risicofactoren maar ook op het benutten en waar nodig en mogelijk versterken van beschermende factoren voor delictgedrag. Betrokken ouders en een breder sociaal en professioneel netwerk kunnen een belangrijke beschermende rol spelen voor deze jongeren. Uit onderzoek komt naar voren dat voor jongeren de steun van hun ouders een sleutelrol speelt bij stoppen met criminaliteit ('desistance from crime') (Geenen, 2010; Van Drie & Weijers, 2010). Voor het proces van stoppen met criminaliteit is het voor delinquente jongeren erg belangrijk dat hun ouders hun steunen en motiveren. Naast ouders is een belangrijke netwerkpersoon (buddy) en eventuele aanwezige hulpverlening (zoals jeugdreclassering) essentieel om te betrekken bij de training. Ze leren hoe ze de jongere kunnen ondersteunen om het geleerde thuis te laten zien (generalisatie) en het geleerde toe te blijven passen na afloop van de training (De Wit et al., 2011).

Jongeren met een LVB hebben moeite om wat ze geleerd hebben in de ene situatie in een andere situatie toe te passen, ze hebben er moeite mee om die transfer zelf te maken. Dat is een gevolg van hun beperkt vermogen om logisch te redeneren, het beperkte tijdsbesef en het onvoldoende ontwikkeld geheugen (Van der Helm, Van Nieuwenhuijzen & Wegter, 2010). Om ervoor te zorgen dat de jongeren de vaardigheden die zij tijdens So-Cool aanleren ook in andere contexten kunnen gebruiken is het essentieel om personen uit de leefcontext van de jongeren zelf bij de interventie te betrekken (DesNoyers Hurley et al., 1998; Van Nieuwenhuijzen et al., 2005; Baas, 2005; De Wit et al., 2011). Verschillende onderzoekers raden in het kader van generalisatie aan om de interventie ofwel in de omgeving van de jongere plaats te laten vinden ofwel om belangrijke personen uit de directe omgeving te betrekken bij de interventie (De Koning & Collin, 2007; Van Nieuwenhuijzen e.a., 2009a; Orobio de Castro, 2008 in: De wit et al., 2011).

Uit onderzoek van Collot d'Escury Koenigs & Boering (2018) naar een methode om het netwerk van jongeren in kaart te brengen en te betrekken bij de hulpverlening blijkt dat jongeren met een LVB significant minder steunfiguren in hun netwerk hebben en op minder aspecten steun ondervinden dan jongeren zonder LVB. Maar ook vonden zij dat het netwerk van jongeren met een LVB uiteindelijk groter is en meer steun kan bieden dan in eerste instantie lijkt. Professionals lijken een belangrijke schakel voor de doelgroep om het sociale netwerk in kaart te brengen. In de opleiding en bijscholing van de So-Cool trainers wordt aandacht besteed aan de houding en benadering van de So-Cool trainer (de overtuiging dat iedereen mensen heeft die iets voor hem of haar kan en wil betekenen) en de vaardigheden waarmee de So-Cool trainer steunbronnen op het spoor kan komen en benutten.

Individuele training

So-Cool is een individuele training, deze insteek lijkt voor de doelgroep meer geschikt dan een groepstraining. De voordelen van een individuele aanpak zijn dat er geen risico bestaat op deviancy training tijdens de interventie. Dit laatste sluit aan bij de aanbevelingen richtlijn effectieve interventies voor LVB (De Wit et al., 2011). De interventie wordt aangepast op het niveau van de jongere zonder daarbij de programma-integriteit uit het oog te verliezen. De SIVT Justitie en TOPS-A brengen de tekorten individueel in kaart op het gebied van sociale probleemoplossingsvaardigheden en de sociale situaties die voor de jongere moeilijk zijn. Ook kan de werkvorm worden aangepast in een individuele training in aansluiting op de jongere.

Hieronder in het schema een overzicht van factoren, programmadoelen en aanpak.

Veranderbare factoren	Programmadoelen	Aanpak
Negatieve waarneming en interpretatie - zich snel benadeeld voelen, vijandige intenties aan anderen toeschrijven	Verbetering van de sociale probleemoplossing - <i>accent op interpretatie van sociale situaties en herkennen van positieve en negatieve gedachten.</i>	- cognitieve herstructurering - situaties analyseren aan de hand van Stop! Denk Doe modules: Weten wat je waard bent Winnen of verliezen
Beperkte mate van zelfvertrouwen/laag zelfbeeld (kernovertuiging)	Toename van zelfvertrouwen - <i>accent op verbeteren inzicht in kernovertuigingen en accepteren van zichzelf.</i>	- cognitieve herstructurering - positieve feedback - creëren succeservaringen - oplossingsgerichte houding trainer modules: Weten wat je waard bent
Impulsiviteit, gebrekkige zelfcontrole	Verbetering van de sociale probleemoplossing – <i>accent op verbeteren cognitieve controle om impulsen te beheersen</i> Verbetering van de sociale vaardigheden – <i>aanleren alternatief sociaal gedrag zoals - zoals kalm blijven, omgaan met verlies, negeren of weggaan van een situatie</i>	- zelfmanagement - zelfinstructie - ontspanningsoefeningen - cognitieve herstructurering - situaties analyseren aan de hand van Stop! Denk Doe - oefenen van vaardigheden - modeling en belonen door trainer - rollenspel en herhalen in trainingssituatie inclusief feedback - oefenen in dagelijkse situatie inclusief feedback en beloning - videofeedback
Gedragsproblemen, agressie	Verbetering van de sociale probleemoplossing – <i>accent op verbeteren cognitieve controle om impulsen te beheersen</i> Verbetering van de sociale vaardigheden - <i>accent op aanleren alternatief sociaal gedrag</i>	- cognitieve herstructurering - situaties analyseren aan de hand van Stop! Denk Doe - feedback vanuit sociale vaardigheidstraining - psycho-educatie - ontspanningsoefeningen - zelfmanagement - zelfinstructie - modeling en belonen door trainer - rollenspel en herhalen in trainingssituatie inclusief feedback - oefenen in dagelijkse situatie inclusief feedback en beloning

		<ul style="list-style-type: none"> - videofeedback <p>modules: Winnen of verliezen Omgaan met autoriteit/regels</p>
Beïnvloedbaar, extra kwetsbaar voor negatieve vrienden	<p>Toename van zelfvertrouwen - <i>accent op inzicht in eigen kwaliteiten en hulp leren vragen</i></p> <p>Verbetering van de sociale vaardigheden zoals <i>weerstand bieden aan en omgaan met groepsdruk, omgaan met verlies</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - cognitieve herstructurering - situaties analyseren aan de hand van Stop! Denk Doe - modeling en belonen door trainer - rollenspel en herhalen in trainingssituatie inclusief feedback - oefenen in dagelijkse situatie inclusief feedback en beloning - videofeedback - zelfinstructie - ontspanningsoefeningen <p>modules: Jij en de groep Weten wat je waard bent</p>
Gebrekkige sociale steun	<p>Vergroten sociale steun</p> <p>Verbetering van de sociale vaardigheden zoals <i>hulp leren vragen</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - betrekken ouders - inschakelen en betrekken buddy - netwerk in kaart brengen en vergroten met sociale omgevingsanalyse

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

- A) Proceसेvaluatie gedragsinterventie So-Cool. Buysse, Abraham en Scherders. DSP-groep, mei 2016.
- B) De centrale vraagstelling van het onderzoek luidde: Wordt de gedragsinterventie So-Cool uitgevoerd zoals beschreven in de programmahandleidingen? Wat zijn eventuele knelpunten in de uitvoering en wat zijn de achterliggende oorzaken daarvan? De focus van het onderzoek lag op de programma-integriteit.

Voor beantwoording van de onderzoeksvragen is gebruik gemaakt van verschillende methoden van dataverzameling: interviews, observaties, vragenlijsten en dossieranalyses. Om de uitvoering van So-Cool in kaart te brengen zijn 100 in 2015 uitgevoerde trainingen bestudeerd. Er zijn 3 groepsinterviews met supervisoren en een opleider gehouden, 2 observaties tijdens groepssupervisies, 4 groepsinterviews met trainers, 6 interviews met ouders, 14 interviews met jongeren, 2 interviews met buddy's, 9 interviews met de coördinator taakstraffen en 8 raadsonderzoekers, daarnaast ook nog 3 interviews met de vertegenwoordiging van de landelijke staforganisatie RvdK³, managers WSG⁴ en Jan Arends⁵. De registratiegegevens van de RvdK zijn bestudeerd en 100 dossiers in KBPS⁶. Tot slot zijn bij 14 trainingen bijeenkomsten geobserveerd.

- C) Er doen zich geen grote knelpunten voor in de uitvoering van de leerstraf So-Cool. Het merendeel van de werkzame elementen wordt in voldoende mate uitgevoerd conform de handleiding. Tijdigheid in de doorverwijzing naar So-Cool, het lesmateriaal, betrekken ouders en buddy's en aansluiting bij het niveau van de jongere verdienen nog wat meer aandacht. Daarnaast moeten een goede monitoring en registratie van werkzame elementen verbeterd worden. De trainers voldoen aan de eisen van supervisie en opleiding. Op basis van de programmatheorie kan een effect worden verwacht. De waardering voor de interventie is groot bij alle betrokkenen en meeste samenwerkingspartners. Uit de evaluatie blijkt dat de groep jeugdigen die in So-Cool is ingestroomd ruimer is dan de beoogde doelgroep, zoals deze op grond van de beschrijving van de doelgroep in de handleiding is geoperationaliseerd naar indicatiecriteria ten behoeve van het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ). In het onderzoek is beschreven dat een zwaardere groep jeugdigen instroomt.

Deze zwaardere groep lijkt voor een deel te verklaren door een aanpassing in de operationalisatie van de doelgroep t.b.v. het LIJ en verdient daarom enige nuancering. Door een wijziging in het LIJ is het algemeen recidiverisico (ARR) alleen gebaseerd op statische gegevens. Voor de advisering van interventies, waaronder de leerstraf So-Cool, zijn vooral de dynamische criminogene factoren van belang, het dynamisch risicoprofiel (DRP). Het DRP is daarom vanaf de genoemde wijziging in het LIJ onderdeel van de indicatiecriteria geworden. Uitgaande van deze nieuwe operationalisatie, behoort een deel van de benoemde zwaardere ingestroomde groep ook tot de doelgroep van So-Cool.

Een uitkomst van het evaluatieonderzoek is dat monitoring en registratie van de werkzame bestanddelen verbeterd kan worden. Dit is met de supervisoren besproken en wordt door hen geïmplementeerd. Door middel van de jaarlijkse beoordelingsopdracht die de trainers maken (schriftelijke vragen en beeldmateriaal) wordt getoetst of er voldoende gewerkt wordt aan de hand van de werkzame bestanddelen.

³Raad voor de Kinderbescherming

⁴William Schrikker Groep

⁵Uitvoerende organisaties ten tijde van het onderzoek

⁶Registratiesysteem van de Raad voor de Kinderbescherming

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

Er is geen effectonderzoek uitgevoerd.

5. Samenvatting Werkzame elementen

Inhoudelijke werkzame elementen:

- Op maat kiezen van een passende werkvorm met het oog op responsiviteit om te zorgen voor goede afstemming tijdens de training.
- Ouders, buddy en belangrijke anderen worden actief betrokken bij de interventie, zodat zij de jongere kunnen helpen bij het generaliseren van de vaardigheden naar de praktijk.
- Concreet oefenen van vaardigheden waarbij de jongere instructies krijgt en ziet hoe het aangepakt kan worden, doordat de trainer het juiste gedrag voordoet. Daarnaast ontvangt de jongere feedback.
- Huiswerkopdrachten stimuleren de generalisatie naar de praktijk.
- Gericht op het versterken van vaardigheden ter voorkoming van recidive.

Praktische werkzame elementen:

- Aangepaste duur en fasering van de training sluit aan bij de behoefte van de specifieke jongere.
- Uitgebreide diagnostiek in de eerste vier bijeenkomsten om goed zicht te krijgen op de probleemoplossingsvaardigheden van de jongere.
- Veilige en positieve leeromgeving.

6. Aangehaalde literatuur

- Asscher, J.J., Van der Put, C.E., & Stams, G.J.J.M. (2012). Differences between juvenile offenders with and without intellectual disability in offense type and risk factors. *Research in Developmental Disabilities, 33*, 1905-1013.
- Baas, N.J. (2005). *Wegen naar het rechte pad*. Den Haag: WODC (Cahier 2005-10).
- Beenackers, E. M. Th. (2000). *Effectiviteit van sanctieprogramma's: bouwstenen voor een toetskader: een literatuuronderzoek*. Den Haag: WODC.
- Boertjes, M.J., & Lever, M.S. (2007). *LVG en jeugdcriminaliteit*. Diemen: Expertisecentrum Jeugdzorg-Gehandicaptenzorg William Schrikker.
- Buysse, W., Abraham, M., Scherders, S. (2016). *Procesevaluatie gedragsinterventie So-Cool*. Amsterdam: DSP-groep.
- Collot d'Escury Koenigs, A. & Boering, A. (2018). Het steunogram: het sociale netwerk bij jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB) in beeld. *LVB Onderzoek en praktijk*, voorjaar 2018
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin, 115*, 74-101.
- De Koning, N.D., & Colin, P.J.L. (2007). Behandeling van jeugdigen met een psychiatrische stoornis en een verstandelijke beperking. *Kind en adolescent, 28*, 215-229.
- De Ruiter, C., & Veen, V. (2005). *Terugdringen van recidive bij drie typen geweldsdelinquenten: Werkzame interventies bij relationeel geweld, seksueel geweld en algemeen geweld*. Utrecht: Trimbos Instituut.
- De Wit, M., Moonen, X. & Douma, J. (2011). *Richtlijn effectieve interventies LVB. Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.
- DesNoyers Hurley, A., Tomasulo, D.J., & Pfadt, A.G. (1998). Individual and Group Psychotherapy approaches for Persons with Mental Retardation and Developmental Disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 10*(4), 365-386.
- Diden, R. (red.) (2006). In perspectief. Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en lichte verstandelijke beperking. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology, 39*, 349-371.
- Dodge, K. A., Dishion, T. J., & Lansford, J. E. (2006). Deviant peer influences in intervention and public policy for youth. *Social Policy Report, 20*, 3-19
- Douma, J.C.H., Dekker, M.C., De Ruiter, K.P., Tick, N.T., & Koot, H.M. (2007). Antisocial and delinquent behaviours in youths with mild or borderline disabilities. *American Journal on Mental Retardation, 112*, 207-220.
- Embregts, P.J.C.M. (2006). Toepassing van procedures van zelfmanagement bij jeugdigen met een licht verstandelijk beperking. In: R. Didden (Eds.). *In Perspectief* (pp. 127-145). Houten: Bohn, Stafleu & Van Loghum.
- Embregts, P.J.C.M. (2003). Using self-management, video feedback and graphic feedback to improve social behavior of youth with mild mental retardation. *Education and Training in Developmental Disabilities, 38*(3), 282-294.
- Embregts, P.J.C.M. (2000). Effectiveness of video feedback and self-management on inappropriate social behavior of youth with mild mental retardation. *Research in Developmental Disabilities, 21*, 409-423.
- Farrington, D.P. (1995). The Twelfth Jack Tizard Memorial Lecture. The development of offending and antisocial behaviour from childhood: key findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 36*(6), 929-964.
- Fontaine, R.G., Yang, C.M., Dodge, K.A., Pettit, G.S., & Bates, J.E. (2009). Development of Response Evaluation and Decision (RED) and antisocial behavior in childhood and adolescence. *Developmental Psychology, 45*(2), 447-459
- Foxx, R.M., Kyle, M.S., Faw, G.D., & Bittle, R.G. (1989). Problem-solving skills training: Social validation and generalization. *Behavioral Residential Treatment, 4*, 269-288.
- Geenen, M. (2010). *Stoppen is afzien. Welke betekenis geven jongeren aan professionals in het proces van stoppen met criminaliteit?* PM plaats: MJG.
- Glancy, G., & Saini, M. A. (2005). An evidenced-based review of psychological treatments of anger and aggression. *Brief Treatment and Crisis Intervention, 5*, 229-248.
- Guerra, N.G., & Slaby, R.C. (1990). Cognitive mediators of aggression in adolescent offenders: 2. Intervention. *Developmental Psychology, 26*, 269-277.
- Holland, T., Clare, I.C.H., & Mukhopadhyay, T. (2002). Prevalence of criminal offending by men and women with intellectual impairment: evidence from a birth cohort. *Journal of Intellectual Disability Research, 49*, 171-182.

- Hronis, A., Roberts, L., & Kneebone, I. I. (2017). A review of cognitive impairments in children with intellectual disabilities: Implications for cognitive behaviour therapy. *British Journal of Clinical Psychology, 56*(2), 189-207.
- Hudley, C., & Graham, S. (1993). An attributional intervention to reduce peer-directed aggression among African-American boys. *Child Development, 64*, 124-138.
- Jeugd-GGZ voor kinderen en adolescenten met een licht verstandelijke beperking, z.d. geraadpleegd via: <https://www.kenniscentrum-kjp.nl/professionals/licht-verstandelijke-beperkten-lvb/>
- Jolliffe, D., & Farrington, D.P. (2007). A systematic review of the national and international evidence on the effectiveness of interventions with violent offenders. *Research Development Statistics*, Ministry of Justice Research Series 16/07.
- Kaal, H.L., Brand, E.F.J.M. & Van Nieuwenhuijzen, M. (2012). Serious juvenile offenders with and without intellectual disabilities. *Journal of Learning Disabilities and Offending Behaviour, 3*(2), 66-76.
- Kaal, H., Brand, E. & Van Nieuwenhuijzen, M. (2011). Hetzelfde maar toch (heel) anders Jongeren met een licht verstandelijke beperking en een PIJ-maatregel vergeleken met normaal begaafde PIJ'ers. In : *Proces, 90*, 5, p. 299-311
- Kazdin, A.E., Esserltd-Dawson, K., French, N.H., & Claus, A. (1987). Problem solving, skills training, and relationship training in the treatment of anti-social behaviour. *Journal of consulting and clinical psychology, 55*(1), 78-85.
- Kea, R., de Koeijer, T., Koet, S., Lever, M.S., Persoon, A.M., Rutten, E.A., & Valenkamp, M.(2013). *Beoordelings- en evaluatiehandleiding Sociaal- Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort.
- Kea, R., de Koeijer, T., Koet, S., Lever, M.S., Persoon, A.M., Rutten, E.A., & Valenkamp, M.(2013). *Managementhandleiding Sociaal- Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort.
- Kea, R., de Koeijer, T., Koet, S., Lever, M.S., Persoon, A.M., Rutten, E.A., & Valenkamp, M.(2013). *Programmahandleiding Sociaal- Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort.
- Kea, R., de Koeijer, T., Koet, S., Lever, M.S., Persoon, A.M., Rutten, E.A., & Valenkamp, M.(2013). *Opleidingshandleiding Sociaal- Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort.
- Kea, R., de Koeijer, T., Koet, S., Lever, M.S., Persoon, A.M., Rutten, E.A., & Valenkamp, M.(2013). *Theoriehandleiding Sociaal- Cognitieve Oplossingen Leren*. Woerden: VanMontfoort.
- Koolhof, R., Loeber, R. & Collot d'Escury, A.M. (2007). Eerst tot tien tellen! Of is dat voor lvg-jongeren niet genoeg? Is de LVG-jongere extra kwetsbaar om delinquent gedrag te ontwikkelen? *Onderzoek & Praktijk, 1*, 15-19.
- Kroll, L., Rothwell, J., Bradley, D., Shah, P., Bailey, S., & Harrington, R. C. (2002). Mental health needs of boys in secure care for serious or persistent offending: a prospective, longitudinal study. *The Lancet, 359*(9322), 1975-1979.
- Leffert, J. S., Siperstein, G. N., & Widaman, K. F. (2010). Social perception in children with intellectual disabilities: the interpretation of benign and hostile intentions. *Journal of Intellectual Disability Research, 54*, 168-180.
- Lemerise, E.A., & Arsenio, W.F. (2000). An integrated model of emotion processes and cognition in social information processing. *Child Development, 71*(1), 107-118.
- Lochman, J.E. & Curry, J.F. (1986). Effects of social problem-solving training and self-instruction training with aggressive boys. *Journal of Clinical Child Psychology, 15*, 159-164.
- Loeber, R., Slot, N.W., & Sergeant, J.A. (2001). *Ernstige en gewelddadige delinquentie: Omvang oorzaken en interventies*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Loeber, R., Slot, W., Van der Laan, P., Hoeve, M. & Graas, D. (2010). *Misdadigers van morgen. Over de ontwikkeling en effectieve aanpak van jeugddelinquentie onder twaalfminners*. Amsterdam: SWP.
- Lösel, F. (1995a). The efficacy of correctional treatment: a review and synthesis of meta evaluations. In: J. McGuire (ed.), *What works: reducing reoffending. Guidelines from research and practice (79-111)*. Chichester, UK: Wiley.
- Lösel, F. (1995b). Increasing consensus in the evaluation of offender rehabilitation? Lessons from recent research syntheses. *Psychology, Crime & Law, 2*, 19-39.
- Loumidis, K., & Hill, A. (1997a). Social problem-solving groups for adults with learning disabilities. In Kroese, B. S., Dagnan, D. & Loumidis, K. (eds.) *Cognitive-Behaviour Therapy for People with Learning Disabilities*. London/New York: Routledge.
- Loumidis, K., & Hill, A. (1997b). Training social problem-solving skills to reduce maladaptive behaviours in intellectual disability groups: the influence of individual difference factors. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 10*, 217-237.
- Matson, J.L., & Boisjoli, J.A. (2009). The token economy for children with intellectual disability and/or autism: A review Research. *Developmental Disabilities, 30*, 240-248.
- McGuire, J. (2005). The think first programme. In McMurrin, M. & McGuire, J. (eds) *Social problem solving and offending: evidence, evaluation and evolution*. Chichester: Wiley & Sons

- Moonen, X. & Kaal, H. (2017). Jeugdigen en jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperkingen en criminaliteit. *Justitiële verkenningen*, 43 (6), 9-22.
- Nas, C. N., Orobio de Castro, B., & Koops, W. (2005). Social information processing in delinquent adolescents. *Psychology, Crime & Law*, 11, 363-375.
- O'Reilly, M. F., Lancioni, G. E., Sigafos, J., Green, V. A., Ma, C. H., & O'Donoghue, D. (2004). A further comparison of external control and problem-solving interventions to teach social skills to adults with intellectual disabilities. *Behavioural Interventions*, 19(3), 173-186.
- O'Reilly, M. F., Lancioni, G. E., Sigafos, J., O'Donoghue, D., Lacey, C., & Edrisinha, C. (2004). Teaching social skills to adults with intellectual disabilities: a comparison of external control and problem-solving interventions. *Research in Developmental Disabilities*, 25(5), 399-412.
- Orobio de Castro, B., Veerman, J. W., Koops, W., Bosch, J. D., & Monshouwer, H. J. (2002). Hostile attribution of intent and aggressive behaviour: a meta-analysis. *Child Development*, 73, 916- 934.
- Redondo, S., Garrido, V., & Sanchez-Meca, J. (1999). The influence of treatment programmes on the recidivism of juvenile and adult offenders: A European meta-analytic study. *Psychology, Crime, & Law*, 5, 251-278.
- Rest, M.M. van, (2018). *Social Information Processing in Adolescents with Mild to Borderline Intellectual Disability: Executive Functions, Situational Factors, and Instrument Development*. (Proefschrift, Vrije Universiteit).
- Roeden, J. & Bannink, F. (2007). *Handboek oplossingsgericht werken met licht verstandelijk beperkte cliënten*. Amsterdam: Harcourt.
- Schalock, R.L., Borthwick-Duffy, S.A., Bradley, V.J., Buntinx, W.H.E., Coulter, D.L., Craig, E.M., Gomez, S.C., Lachapelle, Y., Luckasson, R., Reeve, A., Shogren, K.A., Snell, M.E., Spreat, S., Tasse, M.J., Thompson, J.R., Verdugo-Alonso, M.A., Wehmeyer, M.L., & Yeager, M.H. (2010). *Intellectual disability: definition, classification, and systems of supports* (Eleventh edition). Washington DC: AAIDD.
- Stoll, J., Bruinsma, W., & Konijn, C. (2004). *Nieuwe cliënten voor bureau jeugdzorg? Jeugdigen met meervoudige problemen waaronder een lichte verstandelijke beperking en instrumenten voor herkenning en signalering*. Utrecht: NIZW.
- Sukhodolsky, D.G., Kassinove, H., & Gorman, B.S. (2004). Cognitive-behavioral therapy for anger in children and adolescents: A meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior* 9, 247- 269.
- Taylor, J.L., Novaco, R.W., Gillmer, B.G., & Robertson, A. (2004). Treatment of anger and aggression. In: W.R. Lindsay, J.L. Taylor, & P. Sturmey (eds.), *Offenders with developmental disabilities*, 201-219. Chichester: Wiley.
- Taylor, J.L., & Novaco, R.W. (2005). *Anger Treatment for People with Developmental Disabilities: a theory, evidence and manual based approach*. Chichester: Wiley.
- Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: SWP.
- Van der Helm, P., Van Nieuwenhuijzen, M., & Wegter, H. (2010). Minder bang en boos in de maatschappij. Behandeling van lvb-jongeren in een justitiële jeugdinstelling. *SOZIO*, 95, 6-11.
- Van der Laan, A. M. & Beerthuizen, M.G. C. J. (2018) Monitor jeugdcriminaliteit 2017. Ontwikkelingen in de geregistreerde jeugdcriminaliteit in de jaren 2000 tot 2017. *Centraal bureau voor de statistiek*.
- Van der Nagel, J.E.L., Kiewik, M., & Didden, R. (2012). *Iedereen gebruikt toch? Handboek LVB en verslaving*. Amsterdam: Boom.
- Van Drie, D. & Weijers, I. (2010). Wat doet jonge veelplegers stoppen met criminaliteit? *Proces* (89)1, p. 44-53.
- Van Nieuwenhuijzen, M. (2012). De (h)erkenning van jongeren met een lichte verstandelijke beperking. Een overzicht van de stand van zaken. *NTZ* 3-2012, 168-178.
- Van Nieuwenhuijzen, M., Bijman, E.R., Lamberix, I.C.W, Wijnroks, L., Orobio de Castro, B., Vermeer, A., & Matthys, W. (2005). Do children do what they say? Responses to hypothetical and real-life social problems in children with mild intellectual disabilities and behaviour problems. *Journal of Intellectual Disabilities Research*, 49(6), 419-433.
- Van Nieuwenhuijzen, M., Orobio de Castro, B., Van der Valk, I., Wijnroks, L., Vermeer, A., & Matthys, W. (2006). Do social information processing models explain aggressive behaviour by children with mild intellectual disabilities in residential care? *Journal of Intellectual Disability Research*, 50, 801-812
- Van Nieuwenhuijzen, M., Orobio de Castro, B., Wijnroks, L., Vermeer, A., & Matthys, W. (2009a). Social problem solving and mild intellectual disabilities: Relations with externalizing behavior and therapeutic context. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 114, 42-51.
- Van Nieuwenhuijzen, M., Orobio de Castro, B., Van Aken, M. A. G. & Matthys, W. (2009b). Impulse control and aggressive response generation as predictors of aggressive behaviour in children with mild intellectual disabilities and borderline intelligence. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53, 233-242
- Van Nieuwenhuijzen, M., Vriens, A., Scheepmakers M., Smit, M., & Porton, E. (2011). The development of a diagnostic instrument to measure social information processing in children with mild to borderline intelligence. *Research in Developmental Disabilities*, 32, 1, 358-370.

Willner, P. (2005). The effectiveness of psychotherapeutic interventions for people with learning disabilities: a critical overview. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(1), 73-85.

Zoon, M. & Van Rooijen, K. (2018). *Jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking. Wat werkt?*
Binnengehaald 31 januari 2019 van <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt->

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

